

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КУЛІШ Інна Михайлівна

кандидатка наук з державного управління, доцентка
старша наукова співробітниця відділу регіональної екологічної політики та природокористування, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Дольницького НАН України»;
доцентка кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8059-6291>

Анотація У статті розглянуто сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи економічного стимулювання в екологічній політиці України. Визначено основні інструменти економічного впливу, серед яких податкові пільги, екологічні платежі, дотації, програми підтримки та інвестиційні механізми. Здійснено аналіз ефективності використання методів економічного стимулювання. Показано, що вітчизняна модель екостимулювання характеризується фрагментарністю, слабкою координацією між органами влади та недостатньою мотивацією бізнесу до впровадження «зелених» технологій. Виявлено основні бар'єри із забезпечення ефективності та результативності вітчизняної екологічної політики. Окреслено перспективні напрями вдосконалення державної політики, зокрема запровадження системи торгівлі викидами, розвитку «зелених» облігацій, удосконалення системи оподаткування та створення регіональних фондів сталого розвитку.

Ключові слова: публічне управління, природоохоронне врядування, фіскальні стимули у сфері довкілля, «зелені» інвестиції, сталий розвиток

Постановка проблеми. В умовах посилення глобальних екологічних викликів і трансформації економічних моделей розвитку питання ефективності економічних механізмів екологічної політики набуває особливої актуальності. Зростання рівня забруднення довкілля, кліматичні зміни, деградація природних ресурсів та підвищення енергетичної залежності вимагають від держави переходу від декларативних екологічних програм до системи дієвих стимулів. В Україні цей процес йде досить складним шляхом розвитку. Попри наявність сформованої законодавчої бази, економічні інструменти часто виконують переважно фіскальну, а не стимулюючу функцію. Екологічні податки, збори за викиди та платежі за користування природними ресурсами не завжди пов'язані з реальними екологічними результатами, а отримані кошти рідко спрямовуються на природоохоронні заходи. Це знижує довіру бізнесу до державної політики та не сприяє інвестиціям у «зелену» модернізацію.

Сучасний етап розвитку екологічної політики України характеризується прагненням до європейської інтеграції та адаптації до вимог Європейського зеленого курсу. У цьому контексті актуалізується потреба ґрунтовного вивчення особливостей

переходу до ринково-орієнтованих інструментів стимулювання, що базуються на принципах «забруднювач платить» та «користувач компенсує».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічного стимулювання екологічної політики набула особливої актуальності у зв'язку з глобальними кліматичними викликами, посиленням регуляторних вимог ЄС та необхідністю переходу України до моделі сталого розвитку. Вітчизняні вчені досліджують місце й роль фінансово-економічної складової в процесі капіталізації природних ресурсів із позицій їхньої прибутковості [1; 2; 3; 4]. Низка науковців зосередилась на питаннях вивчення економічних інструментів в реалізації державної екологічної політики в Україні [5; 6]. Дослідження, проведене колективом авторів, показало, що роль екологічного оподаткування в усіх державах-членах ЄС у порівнянні з Україною є дуже вагомою, а дієвість застосовуваних в Україні економічних регуляторів досягнення екологічної безпеки поступається європейським, тому є потреба пошуку можливостей подолання такої асиметрії [7]. Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку, що його обрала Україна, важливим є досвід у сфері економічного стимулювання екологічної політики ЄС. Цій проблематиці присвятила своє дослідження М. Шратценшталлер і дійшла висновку, що екологізація європейської фіскальної політики має шанси стати потужним важелем для підтримки європейських кліматичних цілей на рівні ЄС та держав-членів [8; 9; 10]. У дослідженні Т. Тітенберга і Л. Льюїс розкрито економічні основи системи торгівлі викидами та її вплив на поведінку підприємств у контексті «зеленого переходу». Автори доводять, що ринкові механізми можуть бути ефективним стимулом за умови прозорого моніторингу та контролю [11]. Д. Каннан запропонувала метод виявлення та оцінки бар'єрів політики регулювання викидів вуглецю (ПВВ), щоб можна було досягти прогресу в практиці скорочення викидів вуглецю, зокрема, у країнах, що розвиваються [12]. Таке велике зацікавлення обраною тематикою в наукових колах свідчить, що проблема залишається актуальною і сьогодні.

Метою статті є дослідження стану та проблем функціонування економічного стимулювання в системі екологічної політики України, а також визначення перспективних напрямів його вдосконалення відповідно до європейських підходів і цілей сталого розвитку.

Виклад основних результатів. Економічне стимулювання є ключовим інструментом реалізації екологічної політики, що поєднує економічні інтереси держави, бізнесу та суспільства у досягненні екологічно збалансованого розвитку. Його сутність полягає у створенні таких фінансових, податкових та інституційних умов, за яких суб'єкти господарювання зацікавлені у впровадженні природоохоронних технологій і зменшенні антропогенного навантаження на довкілля.

З теоретичної точки зору економічне стимулювання ґрунтується на концепції внутрішньої вартості екологічних зовнішніх ефектів [13, р. 95], згідно з якою забруднювач має нести економічну відповідальність за шкоду довкіллю. Цей підхід отримав розвиток у моделі екологічної економіки, де екологічні цілі інтегруються в економічні процеси через податки, субсидії, квоти, екологічне страхування та механізми ринкової торгівлі правами на забруднення. Економічне стимулювання – це ключовий інструмент реалізації екологічної політики, що поєднує економічні інтереси держави, бізнесу та суспільства у досягненні екологічно збалансованого розвитку. Його сутність полягає у створенні таких фінансових, податкових та інституційних умов, за яких суб'єкти господарювання зацікавлені у впровадженні природоохоронних технологій і зменшенні антропогенного навантаження на довкілля.

Методологічні засади сучасної системи екостимулювання базуються на трьох принципах:

1. Принцип «забруднювач платить» полягає у встановленні економічної відповідальності суб'єкта, що спричиняє негативний вплив на довкілля, за відшкодування витрат, пов'язаних із ліквідацією або компенсацією екологічної шкоди.

2. Принцип «користувач компенсує», який зобов'язує споживачів природних ресурсів забезпечувати відновлення їхнього потенціалу.

3. Принцип «економічної доцільності природоохоронної діяльності», що визначає оптимальне співвідношення між витратами на екологічні заходи та соціально-економічними вигодами від їх реалізації.

Важливим аспектом є поведінкова мотивація суб'єктів господарювання. Економічні стимули діють не лише через фінансові переваги, а й через зменшення регуляторних ризиків, підвищення репутаційної привабливості та можливість участі у міжнародних «зелених» ланцюгах постачання. Таким чином, ефективна система стимулювання повинна поєднувати економічні важелі та інституційно-інформаційні механізми, що формують культуру екологічної відповідальності.

Методологічна основа економічного стимулювання ґрунтується на застосуванні системного, інституційного та компаративного підходів, що забезпечують комплексність і порівняльний характер аналізу. Системний підхід дозволяє розглядати економічні інструменти як частину цілісної екологічної політики держави. Інституційний підхід акцентує увагу на ролі державних і недержавних акторів у формуванні стимулюючого середовища. Компаративний аналіз, своєю чергою, забезпечує можливість оцінки ефективності національної системи в контексті європейських практик.

У міжнародній практиці розрізняють прямі та непрямі форми економічного стимулювання. Прямі – це інструменти, за допомогою яких держава безпосередньо впливає на фінансові можливості підприємств або населення, надаючи матеріальну підтримку чи переваги для здійснення природоохоронної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Прямі методи економічного стимулювання природоохоронної діяльності в Україні

Метод	Зміст / механізм дії	Основні користувачі	Приклади використання в Україні
Плата за забруднення довкілля	Платежі за викиди, скиди, розміщення відходів, що стимулюють зниження забруднення та впровадження чистих технологій	Промислові підприємства, аграрний сектор, комунальні служби	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 46–48); система екологічних платежів за викиди (Розділ VIII Податкового кодексу України)
Податкові пільги для екологічних інвестицій	Зменшення податкового навантаження на підприємства, що впроваджують екотехнології, енергоефективні рішення або використовують вторинні ресурси.	Підприємства, що модернізують виробництво; інвестори у «зелену» економіку	Податковий кодекс України (пільги для ВДЕ, утилізації відходів, електротранспорту)*

Продовження табл. 1

Дотації та субсидії на впровадження енергоефективних технологій	Часткове відшкодування витрат домогосподарствам та бізнесу на утеплення будинків, модернізацію систем опалення, встановлення ВДЕ	Населення, ОСББ, бюджетна сфера	Програма “Енергодім” Фонду енергоефективності (до 70 % компенсації витрат); місцеві програми енергозбереження.
Пільгове кредитування «зелених» проєктів	Надання кредитів зі зниженою ставкою або частковою компенсацією відсотків на реалізацію екологічних проєктів.	Підприємства, муніципалітети, фермерські господарства	Програми ЄБРР (GEFF), ЄІБ; кредити Укргазбанку за стандартом ISO 14001 [18]
«Зелені» інвестиційні гранти	Безповоротна фінансова підтримка проєктів, спрямованих на зменшення впливу на довкілля, розвиток циркулярної економіки.	Громади, підприємці, громадські організації	Програми ЄС «EU4Environment», гранти NEFCO та E5P
Державно-приватне партнерство у сфері відновлюваної енергетики та утилізації відходів	Залучення приватних інвестицій до реалізації спільних з державою або громадами екологічних проєктів, спрямованих на розвиток відновлюваної енергетики, модернізацію інфраструктури утилізації відходів, будівництво сміттєпереробних заводів.	Органи державної влади та місцевого самоврядування, приватні інвестори, енергетичні компанії, підприємства з управління відходами.	Закон України «Про державно-приватне партнерство»; Закон «Про альтернативні джерела енергії». Спільні проєкти у сфері «зеленої» енергетики: будівництво вітрових і сонячних електростанцій (наприклад, проєкти в Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській областях); концесійні угоди у сфері поводження з відходами у Львові та Києві.

* Крім випадків, коли ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні.

Джерело: складено автором за [14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21]

Оскільки екологічні субсидії та бюджетне фінансування природоохоронних програм, що належать до прямих методів підтримки, посідають провідне місце серед існуючих інструментів економічного стимулювання, загальну тенденцію можна розглянути на їх прикладі. Реалізація цих заходів забезпечує фінансування послуг екологічного спрямування – водопостачання, водовідведення, очищення стічних вод, утилізації відходів, охорони земельних і лісових ресурсів тощо.

Отримані статистичні матеріали дають змогу оцінити фактичні обсяги та структуру відповідних витрат, що є показником реального рівня державної участі у стимулюванні екологічно орієнтованої діяльності та ефективності механізмів бюджетної підтримки у сфері охорони довкілля.

Аналіз обсягів реалізованих послуг природоохоронного призначення та витрат на їх оплату за видами економічної діяльності у 2023–2024 рр. [23] (у фактичних цінах, тис. грн; індекс інфляції: 2023 р. – 105,1 %, 2024 р. – 112 % [24]) показав, що при загальному обсязі витрат на природоохороно у 16 781 003,2 тис. грн у 2023 р. та 18 258 356,4 тис. грн у 2024 р. найбільша частка природоохоронних послуг припадала на

сферу водопостачання, каналізації та поводження з відходами (код за КВЕД – Е) – 15 603 987,9 тис. грн у 2023 р. та 17 783 804,0 тис. грн у 2024 р. Це свідчить про домінування саме цього напрямку діяльності, на який у 2023 р. припадало 93,0 % від загальної суми витрат, а у 2024 р. – 97,4 %.

Найменші витрати у досліджуваній період спостерігалися у таких видах економічної діяльності, як виробництво іншої продукції переробної промисловості (0,2 тис. грн у 2023 р.) та освіта (21,5 тис. грн у 2024 р.). Їх частка у загальному обсязі становить близько однієї мільйонної відсотка, що є настільки малим значенням, що для аналітичних розрахунків воно зазвичай розглядається як нульове або несуттєве.

Середній обсяг витрат становив відповідно 813 877,8 тис. грн у 2023 р. та 1 006 444,6 тис. грн у 2024 р., однак у зв'язку із великим дисбалансом у бік коду КВЕД «Е», вони не мали місця для жодного з видів діяльності.

Найбільше зростання спостерігалось у переробній промисловості (виробництво коксу та продуктів нафтопереробки): у відсотковому вимірі – на 12956,6 %, тобто, з 87,5 тис. грн у 2023 р. до 11337,0 тис. грн у 2024 р.; а у номінальному (фактичному) – на забір, очищення та постачання води ріст становив 1105806,7 тис. грн – з 7004932,7 тис. грн у 2023 р. до 8110739,4 тис. грн у 2024 р.

При цьому у окремих сферах обсяг реалізованих послуг природоохоронного призначення з 2023 по 2024 р. суттєво зменшився (у тис. грн). Найбільше зміни торкнулись сфери “каналізація, відведення й очищення стічних вод” мінус 69743,8 тис. грн.

Тобто економічне стимулювання природоохоронної діяльності в Україні залишається здебільшого галузевим сконцентрованим. Більшу активність демонструють підприємства секторів, діяльність яких безпосередньо регулюється екологічним законодавством, таких як водопостачання, каналізація та поводження з відходами. Водночас у виробничому, сільському господарстві та освітньому секторах потенціал «зелених» інвестицій і податкових стимулів залишається недостатньо реалізованим.

Певне переважання фінансування послуг екологічного призначення у сфері водного та комунального господарства можна пояснити кількома взаємопов'язаними факторами.

По-перше, з адаптацією політики до кризових умов. Після 2022 р. екологічна політика України вимушено була переорієнтована на забезпечення базових потреб життєдіяльності населення та відновлення критичної інфраструктури, особливо у громадах, які зазнали руйнувань. Це і зумовило концентрацію бюджетних та донорських ресурсів на секторах, безпосередньо пов'язаних із санітарно-епідемічною безпекою, таких як водопостачання, очищення стічних вод і поводження з відходами.

Чинять свій вплив також інституційні фактори. Сектор водного та комунального господарства має розгалужену мережу комунальних підприємств, які мають можливість отримувати бюджетне фінансування та реалізовувати екологічні заходи. У інших видах економічної діяльності, включно з промисловістю, сільським господарством та освітою, подібні механізми підтримки менш розвинені, а реалізація природоохоронних проєктів переважно залежить від приватних інвестицій, що у нинішніх умовах обмежені.

Зовнішнє становище України у контексті війни та пов'язаної з нею макрофінансової нестабільності викликало переорієнтацію міжнародної допомоги на гуманітарні та інфраструктурні цілі. Екологічні субсидії та гранти, що надходять через міжнародні програми, необхідно концентруються у тих секторах, які безпосередньо впливають на життєзабезпечення населення.

У 2022–2025 рр. бюджетна політика України характеризується пріоритетністю фінансування оборонного сектору, соціальних видатків та критичної інфраструктури. За таких умов видатки на стимулювання «зелених» інновацій, розвиток переробної промисловості чи підвищення енергоефективності залишаються певною мірою другорядними, а рівень фінансової підтримки екологічних проєктів у цих сферах обмежений.

Ситуація, що склалась є результатом комбінації зовнішніх викликів (війна, фінансова нестабільність, зміна донорських пріоритетів) та внутрішніх обмежень (структура бюджетних видатків, інституційна асиметрія між секторами, обмеженість приватних екологічних інвестицій). Наслідком цього стала концентрація доступного фінансування на сферах базових послуг, тоді як потенційно інноваційні напрями «зелених» інвестицій мають поки що меншу підтримку.

Непрямі інструменти мають опосередкований характер впливу, змінюючи умови господарської діяльності через систему податків, платежів, ринкових механізмів і регуляторних стимулів (таблиця 2).

Таблиця 2

Непрямі методи економічного стимулювання природоохоронної діяльності в Україні

Метод	Зміст / механізм дії	Основні користувачі (суб'єкти застосування)	Приклади використання в Україні
Податкові пільги та звільнення	Надання податкових стимулів для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології або використовують відновлювані джерела енергії; звільнення від ПДВ та мита екологічного обладнання.	Підприємства енергетичного, промислового та аграрного секторів, імпортери обладнання для ВДЕ.	Податковий кодекс України (ст. 197); звільнення від ПДВ на імпорт обладнання для сонячних та вітрових електростанцій.
Екологічний податок	Фінансовий інструмент, який стимулює суб'єктів господарювання зменшувати обсяги викидів, скидів і відходів через економічне навантаження.	Промислові підприємства, аграрний сектор, транспортні компанії.	Податковий кодекс України (розд. VIII); надходження спрямовуються до екологічних фондів для фінансування природоохоронних заходів.
«Зелений тариф»	Гарантоване державою підвищене ціноутворення на електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел, що стимулює інвестування у ВДЕ.	Приватні інвестори, енергетичні компанії, домогосподарства з СЕС.	Закон України «Про альтернативні джерела енергії»; Закон України «Про ринок електричної енергії»; використовується для підтримки сонячних та вітрових електростанцій.
«Зелені» державні закупівлі	Включення екологічних критеріїв у тендерну документацію під час державних закупівель товарів, робіт і послуг, що сприяє розвитку екологічно дружнього бізнесу.	Державні установи, місцеві органи влади, постачальники продукції та послуг.	Закон України «Про публічні закупівлі»; пілотний проєкт Мінекономіки з упровадження «зелених» закупівель.

Джерело: складено автором за [15; 21; 25; 26]

Прямі методи забезпечують безпосередню фінансову підтримку суб'єктів екологічної діяльності, тоді як непрямі – створюють економічні умови, за яких екологічно відповідальна поведінка стає економічно вигідною. Ефективна екологічна політика передбачає їх комплексне застосування з урахуванням фіскальних, інвестиційних та інституційних можливостей держави. Відмінність у застосуванні методів показана у таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика прямих і непрямих методів економічного стимулювання екологічної діяльності

Ознака	Прямі методи стимулювання	Непрямі методи стимулювання
Механізм дії	Безпосередньо зменшують витрати або збільшують прибуток суб'єктів, що здійснюють екоактивність (через дотації, кредити, пільги, гранти)	Впливають опосередковано через зміну ринкових умов, правил або фіскальних обмежень
Прикладна форма	Фінансове заохочення конкретного проєкту/діяльності	Податкові пільги або регуляції, що діють системно для галузі
Результат	Миттєвий фінансовий ефект	Економічна вигода через тривалий час або через зміну мотивацій

Джерело: складено автором

Доцільно розглянути на прикладі двох пільг (1) індивідуальні податкові пільги або зниження ставки для еко-інвестицій (наприклад, при впровадженні ВДЕ, енергомодернізації) і (2) загальні податкові пільги або звільнення певних секторів (наприклад, імпорт обладнання для ВДЕ, скасування мит):

(1) Реалізовується шляхом звільнення від ПДВ або зменшення податку на прибуток при інвестиції в «зелені» технології – прямий метод – цільове заохочення конкретного інвестора прямим фінансовим стимулюванням

(2) Реалізовується шляхом звільнення від ПДВ на імпортне обладнання для всіх виробників – непрямий метод – системний фіскальний захід, що створює сприятливі умови на ринку, але не є адресним.

Таким чином, розглянуті економічні інструменти стимулювання екологічної політики вже мають практичне застосування в Україні, проте їх дія охоплює переважно окремі сфери – енергетику, поводження з відходами, оподаткування забруднень. Разом із тим державна екологічна політика передбачає подальше розширення економічних механізмів, спрямованих на досягнення кліматичної нейтральності та інтеграцію у європейський «зелений» ринок. У стратегічних документах і законодавчих ініціативах визначено низку інструментів, які перебувають на етапі розроблення або підготовки до запровадження. Ці інструменти мають посилити фінансову базу екологічної політики, забезпечити економічну відповідальність забруднювачів і створити додаткові стимули для «зелених» інвестицій у національну економіку (табл. 4).

Тобто, до основних причин затримок і проблем реалізації окремих методів економічного стимулювання належить:

а) фіскальна орієнтація екологічних платежів : надходження від екоподатку часто використовуються не за цільовим призначенням;

б) низький рівень інституційної спроможності : слабка координація між Міндовкілля, Мінфіном і місцевими органами влади;

в) відсутність сталого механізму «зеленого» фінансування : більшість ініціатив фінансуються за рахунок донорських коштів;

г) неповна гармонізація із законодавством ЄС, зокрема щодо реалізації принципу

«забруднювач платить»;

д) вплив війни (з 2022 р.) : зміщення державних пріоритетів з екологічних реформ на безпекові та відновлювальні потреби.

Таблиця 4

Методи економічного стимулювання, що плануються до впровадження в Україні

Метод	Суть механізму	Причини затримки впровадження / труднощі реалізації	Інституційне забезпечення
Система торгівлі викидами парникових газів (ETS)	Запровадження національної системи купівлі-продажу вуглецевих квот за європейською моделлю (аналог EU ETS), що дозволить встановити граничні обсяги викидів і створити ринок торгівлі дозволами.	Відсутність закону про розподіл квот і вторинне регулювання; технічна неготовність електронного реєстру; потреба у гармонізації з Директивами ЄС у межах Угоди про асоціацію.*	Міндовкілля, Мінекономіки, Кабінет Міністрів України; розроблення нормативної бази триває у межах інтеграції до Європейської системи торгівлі викидами.
Впровадження “вуглецевого податку” з розширеним охопленням секторів	Підвищення ставки екологічного податку на CO ₂ та поширення його дії на ширше коло суб’єктів (транспорт, агросектор, промисловість), що сприятиме зниженню викидів.	Опір великих промислових груп; ризики скорочення експортної конкурентоспроможності; відсутність компенсаційних механізмів для підприємств.	Мінфін, Міндовкілля; передбачено у Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року та у зобов’язаннях щодо наближення до Європейського “Carbon Border Adjustment Mechanism”.
Запуск “зелених облігацій” (Green Bonds)	Фінансування екологічних і кліматичних проєктів через випуск державних, муніципальних або корпоративних облігацій із цільовим використанням залучених коштів	Обмежений внутрішній інвесторський ринок; відсутність усталеної процедури екологічної сертифікації; нестача державних гарантій і незалежних верифікаторів.	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), Мінфін; реалізація Концепції запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні
Екологічне страхування	Створення системи обов’язкового страхування екологічних ризиків для підприємств підвищеної небезпеки з метою компенсації збитків у разі аварійного забруднення	Відсутність спеціального закону; неузгодженість між Міндовкілля, НБУ та страховими компаніями; низький рівень зацікавленості бізнесу	На етапі концептуального опрацювання; запровадження системи екологічного страхування може бути передбачено у майбутніх законодавчих ініціативах щодо кодифікації екологічного права.
Плата за користування екосистемними послугами	Запровадження економічних механізмів компенсації за використання рекреаційних, лісових, водних та кліматорегулюючих послуг (зокрема, за зберігання вуглецю, підтримку біорізноманіття, водорегулювання)	Відсутність затвердженої методики економічної оцінки екосистемних послуг; складність адміністрування платежів; потреба у створенні пілотних регіональних проєктів	Міндовкілля, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, НАН України; передбачено у Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року

Стимулювання циркулярної економіки (розширена відповідальність виробника)	Встановлення обов'язку виробників і імпортерів забезпечувати збирання, переробку або утилізацію відходів власної продукції (зокрема, упаковки, батарейок, електронного обладнання, мастил, шин тощо)	Повільна імплементація положень Закону України «Про управління відходами»; відсутність підзаконних актів для повноцінного запуску систем EPR; нестача інфраструктури для роздільного збору; обмежена участь бізнесу та органів місцевого самоврядування	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, територіальні громади, асоціації виробників; впровадження системи розширеної відповідальності виробника (EPR) передбачене чинним законодавством. Триває етап підготовки підзаконних нпа.
---	--	---	---

**В Україні прийнято Закон «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [33], метою якого є створення системи моніторингу, звітності та верифікації (MRV), що є передумовою для формування національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у майбутньому, відповідно до зобов'язань України перед ЄС у межах Угоди про асоціацію та Паризької угоди.*

Джерело: складено автором за [27; 28; 29; 30; 31; 32]

Висновки В Україні реально функціонують лише базові прямі та частково непрямі інструменти економічного стимулювання екологічної діяльності, переважно за рахунок екоподатку та програм енергоефективності. Водночас перехід до системної «зеленої» економіки, включно з торгівлею викидами, депозитними системами та зеленими облігаціями, перебуває на стадії становлення. Це зумовлено інституційними обмеженнями, браком інвестицій та пріоритетом короткострокових фіскальних завдань.

Затримка у впровадженні більшості сучасних методів економічного стимулювання екологічної діяльності в Україні пояснюється сукупністю інституційних, економічних і політичних чинників. Одним із ключових стримуючих факторів є тривала відсутність цілісної законодавчої та нормативної бази, що визначає порядок запровадження і моніторингу таких інструментів, як система торгівлі викидами, зелена податкова реформа чи механізми екологічного страхування. Найвні програми переважно мають фрагментарний характер і реалізуються у вигляді пілотних проєктів за підтримки міжнародних партнерів.

Вагомим чинником затримки є війна, яка триває з 2022 року. Значна частина фінансових, людських і адміністративних ресурсів держави спрямовується на оборону, відновлення критичної інфраструктури та підтримку базових соціальних потреб. У таких умовах екологічні інвестиції не належать до пріоритетних напрямів бюджетного фінансування, а запровадження складних ринкових механізмів (наприклад, торгівлі квотами на викиди чи «зелених» облігацій) відкладається на післявоєнний період.

Крім того, нестабільність інвестиційного середовища і високі ризики втрати активів у зонах бойових дій стримують приватний сектор від участі у довгострокових екологічних проєктах. Не зважаючи на це, потенційно перспективними до 2030 року залишаються інструменти, що поєднують економічні стимули з локальними можливостями громад, зокрема розширена відповідальність виробника, екосистемні платежі та система заохочення до відновлення деградованих територій. Ці напрями можуть стати основою відбудови країни на засадах «зеленої економіки» після завершення воєнних дій.

Список використаної літератури

1. Хвесик М. А., Бистряков І. К. Фінансово-економічні важелі капіталізації природних ресурсів у контексті забезпечення прибуткового природокористування [Електронний ресурс] // *Фінанси України*. – 2014. – № 5. – С. 29–47. – Режим доступу: <https://finukr.org.ua>
2. Левандівський О. Т., Баланюк І. Ф., Шеленко Д. І., Сас Л. С. Фінансовий механізм капіталізації земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону у взаємовідносинах із територіальними громадами // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2021. – Вип. 17, т. 2. – С. 124–134. – DOI: 10.15330/apred.2.17.124-134.
3. Ступень Р. М. Фінансово-економічний інструментарій капіталізації земельних ресурсів в сільському господарстві // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2018. – № 24. – С. 19–25. – DOI: 10.32702/23066814.2018.24.19.
4. Третяк Н. А. Окремі аспекти механізмів управління капіталізацією земельних ресурсів // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. – 2014. – № 1–2. – С. 11–21.
5. Грудзевич І., Стрільчук Д. Економічні механізми реалізації державної екологічної політики в контексті сталого розвитку // *Наука молода*. – 2011. – № 15–16. – С. 271–273.
6. Буканов Г. Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики // *Аспекти публічного управління*. – 2020. – Т. 8, № 5. – С. 5–12. – DOI: 10.15421/152088.
7. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України : наукова доповідь / [В. С. Кравців, П. В. Жук, Ю. І. Стадницький та ін.] ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» ; [наук. ред. В. С. Кравців]. – Львів, 2020. – 97 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
8. Schratzenstaller M. Elements of a European Green Fiscal Policy // *Intereconomics*. – 2023. – Vol. 58, No. 6. – P. 300–304. – DOI: 10.2478/ie-2023-0059. – Режим доступу: <http://intereconomics.eu/contents/year/2023/number/6/article/the-future-of-eu-public-finances.html>
9. Darvas Z., Wolff G. B. A Green Fiscal Pact for the EU: increasing climate investments while consolidating budgets // *Climate Policy*. – 2023. – P. 409–417. – DOI: 10.1080/14693062.2022.2147893.
10. Petrie M. Environmental Governance and the Greening of Fiscal Policy // In: *Environmental Governance and Greening Fiscal Policy*. Palgrave Studies in Impact Finance. – Cham : Palgrave Macmillan, 2021. – P. 109–142. – DOI: 10.1007/978-3-030-83796-9_5.
11. Tietenberg T., Lewis L. *Environmental and Natural Resource Economics*. – 12th ed. – Routledge, 2023. – 612 p.
12. Kannan D., Solanki R., Kaul A., Jha P. C. Barrier analysis for carbon regulatory environmental policies implementation in manufacturing supply chains to achieve zero carbon // *Journal of Cleaner Production*. – 2022. – Vol. 358. – 131910. – DOI: 10.1016/j.jclepro.2022.131910.
13. Pigou A. C. *The economics of welfare*. – London : Macmillan, 1924. – Т. 1. – 512 p.
14. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 41. – Ст. 546
15. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

16. Енергодім. Фонд Енергоефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eefund.org.ua/pro-fond/>
17. UKEEP – Energy Efficiency Programme for Banks in Ukraine. European Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ebrd.com/home/work-with-us/projects/psd/37001.html>
18. АБ «Укргазбанк». ЄІБ допоможе Укргазбанку привести екологічні та соціальні стандарти у відповідність до стандартів ЄС (2022) [Електронний ресурс].
19. EU4Environment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eu4environment.org/uk/where-we-work/ukraine/>
20. НЕФКО та E5P підписали грантові угоди для просування зеленого переходу у Чорткові та підвищення енергоефективності у Вінниці. NEFCO. The Nordic Green Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://surl.lt/fzprbo>
21. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20 лютого 2003 року № 555-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
22. Відкриті дані. Державна податкова служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tax.gov.ua/datasets.php>
23. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua/>
24. Індекс інфляції в Україні. Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
25. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
26. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
27. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2024 р. № 483-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80>
28. Carbon Border Adjustment Mechanism. The EU’s environmental policy tool for fair carbon emissions pricing [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en
29. Про схвалення Концепції запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні : розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 175-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-p#Text>
30. Експерти та науковці обговорили проект Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері управління екосистемними послугами. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/eksperty-ta-naukovtsi-obgovoryly-proyekt-strategiyi-formuvannya-ta-realizatsiyi-derzhavnoyi-polityky-u-sferi-upravlinnya-ekosystemnymu-poslugamy/>
31. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80>
32. Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-

IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

33 Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12 грудня 2019 року № 377-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#n51>

Дата надходження статті: 15.08.2025

Дата прийняття статті: 29.08.2025

Дата публікації статті: 28.09.2025